

ONTWIKKELING TOT HOOGWAARDIG NATUURGEBIED MOGELIJK!

Het Markiezaatsmeer: een toekomstig vogelparadijs?

F.J. Rabe

In juni 1976 besloot de regering na een lange en harde strijd van de gezamenlijke, particuliere natuurbeschermingsorganisaties, in ééndrachtige samenwerking met vele andere groepen, de Oosterschelde af te sluiten door middel van een stormvloedkering. De keuze van deze stormvloedkering betekent enerzijds een extra investering van zo'n 2,5 miljard gulden juist voor het behoud van de unieke natuurlijke waarden van de Oosterschelde, anderzijds gaat er bij de voltooiing van de stormvloedkering in 1985 toch nog erg veel verloren.

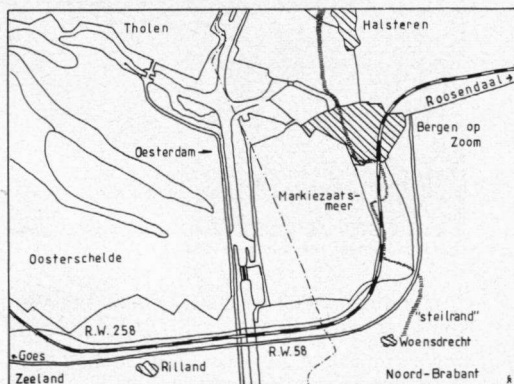


Zuidwest-Nederland met het Markiezaatsmeer.

Als uitvloeisel van de afsluiting door middel van de stormvloedkering, en omdat er in een verdrag met België vastgelegd staat dat de Schelde-Rijnverbinding in de toekomst getijloos moet zijn heeft men moeten besluiten tot de compartimentering van de Oosterschelde. Aan de oostkant sluit men de Oosterschelde af door middel van twee dammen, de Philipsdam tussen Zijpe en Krammer en de Oesterdam tussen de toekomstige kom van de Oosterschelde en het Zoommeer. Door een goed zout-zoetscheidingssysteem in de sluizen in deze beide dammen kan het zoutgehalte van de oostelijke delen van de Oosterschelde op peil gehouden worden en door de aanleg van een lozingskanaal door de hals van Zuid-Beveland kan het zoete Zoommeerwater op de Westerschelde geloosd worden. Door de compartimentering zal echter circa 63% van de vermaarde schorren verloren gaan. Het afnemen van de doorstroomopening van de Oosterschelde van 80.000 m² tot circa 14.000 m² veroorzaakt een vermindering van het getij in de gehele Oosterschelde (± 80 cm bij Yerseke).

Ook dit zal zijn weerslag op het Oosterscheldemilieu met zijn internationaal bekende ecosysteem hebben.

Over de Oosterschelde is al zeer veel



Zuidoostelijk deel van de Oosterschelde.

geschreven en de ontwikkelingen rond de Oosterschelde worden nauwkeurig in de gaten gehouden. Wat echter opvalt en ook zeer doet is te moeten merken dat de afgesloten delen van de Oosterschelde door grote groepen van strijders voor een zoute Oosterschelde vergeten zijn. Over één van deze afgesloten delen, het Markiezaatsmeer zal in dit artikel meer verteld worden.

Het Markiezaatsmeer

Het Verdrongen Land van het Markiezaat van Bergen op Zoom vormt tot het voorjaar van 1982 het meest oostelijk deel van de Oosterschelde en grenst direct aan de hoge wal van Noord-Brabant. Hier vinden wij de enige plaats in Nederland waar de gedurende de IJstijd gevormde dekzanden direct aan zee grenzen. Juist de overgang van de hoog op de pleistocene dekzanden gelegen landgoederen als bijvoorbeeld Lindonk en de Mattemburgh met de oude bossen naar de schorren en slikken van de Oosterschelde met de zo sterk verschillende flora en fauna geeft dit gebied de unieke waarde in Nederland. Voordat echter de al eerder genoemde Oesterdam gesloten wordt zal om waterhuishoudkundige redenen oostelijk van de Oesterdam de Markiezaatsdam aangelegd worden. Hierdoor



Markiezaatsmeer, toestand juni 1980.

Foto: K. Kleingeld.

ontstaat een 2.200 ha groot gebied: het Markiezaatsmeer.

Ontziltling en waterbeheersing

Na de omkading van het Markiezaat kan men het Markiezaatsmeer tot het sluiten van de Oesterdam in 1985 door middel van doorspoeling met Oosterscheldewater zout houden. Na het sluiten van de Oesterdam is het het meest aantrekkelijk het meer op langzame wijze als gevolg van neerslagoverschotten en polderafvoeren zoet te laten worden. Dit brengt een geleidelijke afbraak van de getijde- en zoutwatergebonden organismen met zich mee, met als gevolg een goede spreiding van het zuurstofgebruik uit het water. Dit voorkomt direct stankbezwaar en andere ongeregeligheden zoals het ontstaan van een niet omkeerbare toestand van zuurstofloosheid in de bodem.

Indien men voor de waterbeheersing in het gebied kiest voor een regenmodel zal het waterpeil in het bekken bepaald worden door een samenspel van neerslag, verdamping en ondergrondse watertoevoer (kwel) vanuit de omliggende gebieden. Indien geen watertoevoer naar het Markiezaatsmeer plaatsvindt kan de waterstand naar verwachting in extreme gevallen aan het eind van de zomer ten opzichte van het uitgangspeil 50 cm gedaald zijn. Onder gemiddelde omstandigheden kan de natuurlijke stijging vrij aanzienlijk zijn. In het regenmodel kan deze stijging beperkt worden door de instelling van een maximum-

peil en de afvoer van overtollig water via een lozingskanaal naar het Zoommeer.

Het Oostvaardersplassengebied in Zuidelijk Flevoland kent het zelfde systeem voor de waterhuishouding. In het Markiezaatsmeer komen zeer zwak hellende gebieden voor. Volgens berekening zullen bij een peilschommeling van circa 50 cm grote oppervlakten van het gebied wisselend nat en droog zijn. Deze inundatiezone zal ongeveer 400 ha bedragen en dit is maar liefst 20% van het hele gebied. Een meer met degelijke flauwe hellingen zal een waardevolle habitat voor in Nederland zeldzame organismen vormen. De fluctuatie van het waterpeil betekent bovendien dat een deel van de abiotische milieudynamiek, die nu nog in het gebied in de vorm van het getij voorkomt, bewaard zal blijven.

De natuurlijke ontwikkeling

Prognoses van de Deltadienst van Rijkswaterstaat in Middelburg en van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer te Leersum voorspellen de natuurlijke ontwikkeling van een zeer gevarieerd plantendek.

Vanaf een diepte van circa 3 m NAP tot en met de lutumrijke schorgronden zal zich een aantal zones ontwikkelen met bijvoorbeeld ondergedoken waterplanten, biezenvegetaties, riet, grasrijk open struwelen of iepenrijke Eiken-Essenbossen.

In wateren met een goede waterkwaliteit en

een uitgebreide vegetatie zal zich een gezonde en uitgebreide fauna kunnen ontwikkelen. Een veelheid aan soorten vissen zal met succes in het meer kunnen functioneren. Enkele mogelijke bewoners zijn: modderkruipers, stekelbaarzen, brasems, rietvoorns en zeelten. De grote delen ondergelopen grasland in het regenmodel kunnen een gunstig paalgebied vormen voor snoeken en kwabalen.

Aan vogels verwacht men een rijke schakering van Futen, Dodaarzen, verschillende soorten eenden, rietvogels als karekieten, Blauwborsten en Snorren, reigersoorten (Blauwe en Purperreiger). In de winter kan men een groot aantal gasten van verschillende pluimage verwachten.

Ten aanzien van de zoogdieren zal het gebied vooral interessant zijn voor die soorten die grotere aaneengesloten rustgebieden nodig hebben. Voorbeelden hiervan zijn otters en bunzingen. Ook reeën, hermelijnen, vossen, dwergmuizen, ondergrondse woelmulzen en waterspitsmuizen behoren tot de mogelijke bewoners.

Het lijkt waarschijnlijk dat rond de gemiddelde zomerwaterlijn rietvelden zich explosief zullen ontwikkelen.

Dit zal kunnen leiden tot veenvorming en tot het dichtgroeien van het Markiezaatsmeer. Indien echter de rust in het gebied gewaarborgd wordt kan de Grauwe Gans het gebied uitkiezen als broed-, foerageer- en rustgebied. Door de 'beheersactiviteiten' van deze vogels wordt bijvoorbeeld een gebied als de

Oostvaardersplassen open gehouden. In dit gebied verschenen in het gevolg van de Grauwe Gans allerlei voor Nederland en in sommige gevallen voor West-Europa zeldzame vogels.

De mogelijkheden in het Markiezaatsmeer voor vogels als Baardmannetjes, Grote en Kleine Karekieten, Lepelaars, Purperreigers, Woudaapjes, Kleine en Grote Zilverreigers, rallen, Roerdompen, Blauwe- Grauwe- en Bruine Kiekendieven worden door vele (Lebret, Vera, Poorter e.a., mondelinge mededelingen) zeer groot geacht.

Men ziet zelfs gunstige mogelijkheden voor grote stootvogels als Zeearend en Visarend (Vera, mondelinge mededeling).

Iets dat herhaaldelijk door velen vergeten wordt en waar telkenmale op gewezen moet worden vanwege het buitengewone belang is de toekomstige relatie tussen het Markiezaatsmeer en de omringende gebieden. Wij mogen en kunnen het Markiezaatsmeer niet als een op zich zelfstaand gebied beschouwen. Het zoute Oosterscheldebekken, de zoute Grevelingen zonder getij, het zoete Zoommeer en de schorren en slikken van de Westerschelde met het Verdrongen Land van Saeftinge zijn uitgelezen foerageergebieden voor de in de toekomst mogelijk in het Markiezaatsmeer broedende vogels, zoals bijvoorbeeld Lepelaars, reigersoorten en grote stootvogels. De aan het Markiezaatsmeer grenzende bossen kunnen weer broedgelegenheden bieden aan reigers en aan grote

Drooggevallen kreek, Markiezaatsmeer, toestand juni 1980.

Foto: K. Kleingeld.



stootvogels die dan in het Markiezaatsmeer en in de Oosterschelde en aangrenzende gebieden aan de kust kunnen komen.

De ontwikkeling van de levensgemeenschap in het Markiezaatsmeer zal dus een afspiegeling zijn van de mogelijkheden van circa 2.200 ha natuurgebied als onderdeel van een veel groter oppervlak omgevend, daaraan direct grenzend natuurgebied. Het Markiezaatsmeer zal dan in de toekomst binnen de Zeeuwse Delta een soort uitvalsbasis worden met broedende vogels, die wat betreft hun voedselvoorziening op een veel groter gebied kunnen terugvallen dan louter en alleen 2.200 ha.

Het ontwikkelen van een dergelijke verwachting voor het Markiezaatsmeer lijkt op het eerste gezicht wat gewaagder dan het in werkelijkheid zal blijken te zijn. Immers de in West-Europa unieke Oostvaardersplassen met de in oorspronkelijkheid onvergelykbare levensgemeenschap zal voor het Markiezaatsmeer, net als voor de rest van Nederland en voor een groot deel van West-Europa, garant staan voor een herkolonisatie van alle daarvoor geschikte gebieden.

De reservoirfunctie die het Oostvaardersplassengebied voor een aantal gebieden in Nederland al gehad heeft zal het zonder enige twijfel ook voor het Markiezaatsmeer in de toekomst blijken te hebben. In het Markiezaatsmeer zal zich op deze wijze een met de Oostvaardersplassen vergelijkbare levensgemeenschap kunnen ontwikkelen.

Bescherming en beheer

Zoals in alle gevallen van afdamming, inpoldering of landaanwinst in het verleden staan ook in het geval van het Markiezaatsmeer vele instanties te popelen om het gebied te gebruiken voor allerlei ruimtevragende ontwikkelingen. Het voert te ver in dit artikel alle dreigende ontwikkelingen op te sommen, maar ze beslaan alle gebieden van stedsbouw en recreatievoorzieningen, zoals bijvoorbeeld de bouw van 4.000 à 8.000 woningen of het scheppen van opvangmogelijkheden voor zo'n 10.000 dagrecreanten.

Voor de sluiting van de Markiezaatsdam moet dan ook de wettelijke bescherming van het gebied geregeld worden. Het meest voor de

■ F.J. Rabe, J.A. van der Goeskade 65, 4461 BJ Goes.

LITTERATUUR:

Rabe, F.J. (1980): Het Markiezaatsmeer, een vergeten deel van de Oosterschelde. *Natura* 77(6): 227-230.

Taapken, Jaap (1980): Oostvaardersplassengebied, een moderne Ark van Noach. *Het Vogeljaar* 28(3):147-149.

Vera, F. (1979): Het Oostvaardersplassengebied: uniek oecologisch experiment. *Natuur & Milieu* 79(3):3-12.

Vera, F. (1980): De Oostvaardersplassen. De mogelijkheden tot behoud en verdere ontwikkeling van de levensgemeenschap, Staatsbosbeheer, Inspectie Natuurbehoud, afdeling Technische Zaken.

Vera, F. (1980): De Oostvaardersplassen: de restauratie van een oorspronkelijke levensgemeenschap. *Het Vogeljaar* 28(3):113-148.

Wolff, W. & Jankees Post. (1979): Oosterschelde, het leven in en om het water. Alphen aan de Rijn.

Zeeuws Nieuws, 5e jaargang nr. 2 - augustus 1979. Oosterscheldenummer. Vele auteurs.

hand liggend is het Markiezaatsmeer in de gemeentelijke bestemmingsplannen van Reimerswaal, Woensdrecht en Bergen op Zoom op te nemen als natuurgebied. Uiteraard zal het gebied ook in de streekplannen (westelijk Noord-Brabant en Midden-Zeeland) een dergelijke aanduiding dienen te krijgen. Tot slot dient het Markiezaatsmeer op korte termijn tot beschermd natuurmonument of tot staatsnatuurmonument verklaard te worden.

Wil het Markiezaatsmeer zich ontwikkelen tot een hoogwaardig natuurgebied dan moet er aan enkele belangrijke voorwaarden worden voldaan: goede waterkwaliteit; rust en uitschakeling van storende menselijke activiteiten; op natuur gericht beheer. Indien in verband met het verspreid bezit beheer door één op het beheer van natuurgebieden gespecialiseerde organisatie niet mogelijk blijkt zal een 'Natuurschap Markiezaatsmeer' met als doel de handhaving en de uitbouw van de natuurlijke waarden van het Markiezaatsmeer een oplossing kunnen zijn. In dit Natuurschap zouden de betrokken gemeenten en provincies en het ministerie van CRM en de stichting 'Het Brabants Landschap' deel kunnen nemen.

Conclusies

In het Delta-gebied gaat door de uitvoering van de Deltawerken een groot deel van de waardevolle natuurgebieden verloren. In het Markiezaatsmeer is de ontwikkeling van een in hoge mate waardevolle levensgemeenschap mogelijk. Omdat vele mensen de begrippen zelfstandig werkend oecosysteem en natuurgebied door elkaar halen meent men dat een groot deel van de minder waardevolle stukken van het Markiezaatsmeer voor andere doeleinden gebruikt kan worden.

Dat dit een grote bedreiging voor alle in een oecosysteem functionerende planten en dieren betekent zal een ieder duidelijk zijn. Hopelijk onderkent men ook op bestuurlijk niveau de uitzonderlijke mogelijkheden voor de ontwikkeling van een toekomstig uitermate waardevolle levensgemeenschap en biedt men het Markiezaatsmeer de hoognodige bescherming, zodat het verlies aan oecologische kwaliteiten ten gevolge van de Deltawerken zoveel mogelijk beperkt blijft.